

ЕКОНОМІЧНА ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ДУМКИ

УДК: 330.3

JEL Classification: P20, P30

© Гражевська Н.І., Заваженко А.О., 2019

nadiia.hrazhevska@gmail.com, zavazhenko96@gmail.com

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ

ІНСТИТУЦІЙНІ ПАСТКИ РИНКОВОГО РЕФОРМУВАННЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Розкрито суть і специфіку інституційних пасток, висвітлено основні передумови їхнього виникнення і закріплення в процесі постсоціалістичної трансформації України. За результатами теоретичного й економетричного аналізу ключових чинників корупції як інституційної пастки ринкового реформування національної економіки сформульовано практичні рекомендації щодо пріоритетних напрямів виходу із зазначеної пастки шляхом реалізації дієвої державної політики, спрямованої на нагромадження та розширене відтворення соціального капіталу, чітку специфікацію та захист прав власності.

Ключові слова: інституційні зміни, інституційні деформації, інституційні пастки, інституційне середовище, корупція, соціальний капітал, права власності, реформування економіки.

Постановка проблеми. Досвід ринкового реформування постсоціалістичних країн засвідчив, що інституційні зміни, засновані на конкуренції між неефективними слабкими і ефективними сильними інституціями, не були реалізовані в багатьох транзитивних економіках. Нові економічні відносини, що сформувалися в неадекватному інституційному середовищі цих країн, набули специфічних ознак та укорінилися як неформальні взаємодії, пов'язані з тіньовою економікою, корупцією, неплатежами, ухилянням від сплати податків та іншими аномаліями. Усвідомлення того, що в процесі здійснення ринкових перетворень можуть виникати стійкі неефективні норми, привернуло увагу дослідників до феномену інституційних дисфункцій і пасток, механізмів їх виникнення та подолання.

Зазначені проблеми особливо актуальні на сучасному етапі модернізації української економіки, інституційне середовище якої перебуває в стані глибоких якісних трансформацій. Наукове осмислення причин зародження та існування інституційних пасток і розробка на цій основі рекомендацій щодо формування цивілізованого інституційного дизайну національної економіки має важливе теоретичне і практичне значення для підвищення її глобальної конкурентоспроможності та поліпшення добробуту населення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми тривалої стагнації економіки, зумовленої неефективністю сформованого інституційного середовища привертають увагу

багатьох вітчизняних і зарубіжних дослідників. Зокрема, засновник теорії інституційних змін, лауреат Нобелівської премії з економіки Д. Норт увів у науковий вжиток поняття «ефекту блокування» (lock-in effect), зумовленого спроможністю інституційної матриці до самопідтримки та самовідновлення. На думку дослідника, це зумовлено залежністю організацій від інституційних обмежень, в яких вони утворилися, і поступовим виникненням структур, супутніх цим організаціям [1, с.23]. Відповідаючи на запитання «Чому існують порівняно неефективні економіки і що перешкоджає їм сприймати інституції ефективних економік?», учений звертає увагу на те, що «історія має значення», оскільки пройдений певним суспільством шлях обмежує набір наявних у нього альтернатив. Тож «стійкість погано функціонуючих економік і багатовікова дивергентна модель розвитку мають однакове походження» [1, с.120].

У контексті проблеми, що досліджується, заслуговують на увагу праці відомого західного дослідника Т. Еггертсона, присвячені питанням існування недосконалих інституцій у межах інституційного середовища, що провокує економічне відставання окремих країн. На основі ґрунтовного аналізу передумов і чинників формування й тривалого існування інституційних дисфункцій, що спирається на емпіричні дослідження інституційних змін багатьох країн світу (від країн африканського континенту до Ісландії), вчений обґрунтував можливості та межі

інституційного реформування відсталих економік [2].

Як відомо, поняття «інституційної пастки» було введено в науковий вжиток В. Полтеровичем, який визначив її як стійку неефективну норму, що самопідтримується [3, с. 11]. Наголошуючи на тому, що виникнення інституційних пасток є головною небезпекою реформування економіки і суспільства, вчений описав універсальні механізми формування інституційних пасток, а саме: ефекти координації, навчання, сполучення, культурної інерції та лобювання [3, с. 9, 12, 18].

У працях відомих українських дослідників В. Базилевича, Т. Гайдай, А. Гриценка, Я. Жаліла, А. Маслова, І. Малого, П. Нікіфорова, О. Прутської, О. Яременка, Ю. Кіндзерського та інших знайшли відображення проблеми суті, передумов виникнення та класифікації інституційних дисфункцій та пасток [4]; специфіки інституційних трансформацій в Україні, пов'язаної з деформалізацією правил та «обплітанням» формальних регуляторів мережею неформальних відносин [5]; реформування відносин власності та формування інституційної пастки олігархізму [6; 7]; формування та подолання інверсійної пастки входження України до глобального соціально-економічного простору [8] тощо.

Виділення не розв'язаних раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на ґрунтовні теоретичні дослідження інституційних дисфункцій як зарубіжними, так і вітчизняними вченими, до цього часу нерозв'язаними залишаються проблеми подолання інституційних пасток ринкового реформування економіки України. Глибоке теоретичне дослідження та практичне розв'язання цих проблем має важливе значення для подолання системних вад національної економіки, що перешкоджають її сучасній посткризовій модернізації.

Формулювання цілей статті. Метою статті є аналіз суті та специфіки інституційних пасток, основних чинників і передумов їхнього виникнення й закріплення в умовах ринкових трансформацій України та розробка на цій основі практичних рекомендацій щодо пріоритетних напрямів інституційного реформування національної економіки.

Виклад результатів дослідження. Як уже зазначалося, практика постсоціалістичних перетворень підтвердила, що інституційні зміни, пов'язані з трансформацією сформованого інституційного середовища, автоматично не створюють сприятливе підґрунтя для економічного розвитку. Досить часто ринкові реформи, які проводилися в цих країнах,

супроводжувалися виникненням інституційних дисфункцій, пов'язаних з порушенням ефективного функціонування інституційних систем [9, с. 3]. Одним із яскравих проявів інституційних аномалій ринкового реформування постсоціалістичних економік стали інституційні пастки – стійкі, самопідтримувані, неефективні інституції, які чинять деструктивний вплив на взаємодію суб'єктів господарювання в межах економічної системи та поза нею.

Зауважимо, що поняття «інституційні дисфункції» та «інституційні пастки» характеризують різні рівні неефективності інституційної системи, а саме: інституційні дисфункції є більш загальним явищем, пов'язаним із відхиленнями та викривленнями, що відбуваються в межах існуючого інституційного середовища. Водночас інституційні пастки є окремими проявами таких відхилень, різновидами інституційних дисфункцій, які справляють винятково деструктивний вплив на соціально-економічний розвиток, що особливо яскраво проявляється у довгостроковій перспективі. Незважаючи на те, що інституційні зміни можуть певною мірою зменшити негативні наслідки інституційних пасток, вони не в змозі повністю їх подолати внаслідок існування ефекту гістерезису. Ідеться про те, що навіть після повного усунення причин появи інституційної пастки вона не зникає повністю внаслідок неоднорідності, асинхронності та складності інституційних змін.

Проблеми передумов і чинників формування інституційних пасток у трансформаційних економіках є дискусійними. Серед таких чинників сучасні дослідники виокремлюють різку зміну макроекономічних умов; передачу перехідної ренти приватним особам; недостатність і недовіра державного регулювання економіки; відсутність довгострокової стратегії інституційних змін; ухвалення рішень під тиском груп впливу; часткове механічне запозичення елементів трансформаційних моделей; форсування одноразових формальних перетворень без урахування існуючих неформальних обмежень і комплементарності інституцій тощо [3, с. 11; 10, с. 21].

Важливо, що однією з головних причин появи інституційних пасток у трансформаційних економіках, які переживають інституційні перетворення революційного типу, вважається переважання неформальних інституцій над формальними. Що ж до постсоціалістичних країн, то йдеться про формування та закріплення таких інституційних дисфункцій, як бартер, ухилення від сплати податків, корупція, рейдерство, бюрократизація, відтік мізків і капіталу,

рентозорієнтована поведінка, імітація ринкових реформ тощо.

Щодо механізму закріплення інституційних пасток, то його можна формалізувати так: ефект координації проявляється через масовість застосування неформальної норми → це провокує появу нових норм, що зумовлено дією ефекту навчання → надалі відбувається сполучення неефективних норм з іншими інституціями чи інституційними пастками в результаті активізації ефекту поєднання → вступає в дію ефект лобіювання, пов'язаний із зацікавленістю певних осіб або їх груп у поведінці, яка чинить опір будь-яким спробам усунення інституційних аномалій → після певного проміжку часу, внаслідок дії ефекту культурної інерції, суспільство вже не бачить альтернатив такій поведінці → відтак вступає в дію ефект гістерезису, відповідно до якого інституційна пастка продовжує існувати в умовах інституційного реформування.

При цьому деструктивний вплив інституційних пасток на національну економіку виявляється в тому, що суттєве зменшення трансакційних витрат для окремих індивідів або груп зацікавлених осіб призводить до значного збільшення трансакційних витрат для суспільства в цілому. Різниця між цими показниками значуща, тож загальні витрати суспільства суттєво перевищують вигоди окремих економічних суб'єктів і, як результат, інституції не можуть виконувати свою головну функцію, пов'язану зі зниженням трансакційних витрат. Деструктивними наслідками такого сценарію розвитку транзитивної економіки є погіршення інвестиційного клімату, зростання тіньового сектору економіки, зниження рівня конкурентоспроможності суб'єктів господарювання та добробуту населення.

Важливо, що проблеми виходу транзитивних економік з інституційних пасток також дискусійні. На думку багатьох дослідників, такий вихід, як правило, не пов'язаний з цілковитим усуненням інституційної пастки, а стосується радше мінімізації рівня її деструктивного впливу на інституційне середовище, оскільки відповідно до ефекту гістерезису навіть після усунення причин появи інституційної пастки її повне знищення неможливе [3, с. 12]. Для прикладу, така інституційна пастка як корупція зустрічається практично в кожному суспільстві, однак певні країни майже не відчувають її негативного впливу, тоді як інші зазнають суттєвих економічних і соціальних втрат від цього.

Аналіз теорії та практики ринкового реформування постсоціалістичних економік засвідчує, що вихід з інституційної пастки

пов'язаний з процесами інституційних змін, що можуть реалізовуватися двома способами, а саме:

1) еволюційним, який не потребує активних дій з боку економічних суб'єктів, оскільки неефективна інституція та всі пов'язані з нею негативні ефекти зникають завдяки циклічним процесам, або ж появі нових ціннісних установок суспільства в процесі зміни поколінь. Визначальним при цьому є нижчий рівень витрат, зумовлених адаптацією нової інституції, порівняно з витратами функціонування старої неефективної норми;

2) революційним, який передбачає повний перегляд та заміну неефективних норм унаслідок реалізації інституційного реформування. Ідеться про відносно швидкий централізований злам державою чи від її імені окремими групами «старих» інституцій разом з якими зникають характерні для них інституційні пастки [11, с. 122-123].

Отже, еволюційний сценарій виходу із інституційної пастки передбачає пасивну тривалу протидію їй шляхом поступового інституційного розвитку, тоді як революційний сценарій базується на активному застосуванні інституційних реформ зацікавленими сторонами з метою трансформації існуючого інституційного середовища. На практиці зазначені сценарії не реалізуються в «чистому» вигляді. Зазвичай у країнах з транзитивною економікою спостерігається поєднання цих сценаріїв та їхніх складових, що відображає специфіку національного господарського розвитку певного суспільства.

У зв'язку з цим зауважимо, що інституційні зміни економіки України, започатковані у 90-ті роки минулого століття, характеризувалися спонтанністю та неорганізованістю. У процесі здійснення ринкових трансформацій не було чіткого розуміння сутності, пріоритетів і послідовності інституційних перетворень. Наслідком цього стало формування специфічних інституційних пасток ринкового реформування національної економіки, окремі з яких укорінилися як складові не лише неформальної, але й формальної взаємодії економічних суб'єктів.

Важливим аспектом дослідження інституційних дисфункцій ринкового реформування економіки України є виокремлення корупції як головної інституційної пастки вітчизняного інституційного середовища. Згідно з рейтингом рівня сприйняття корупції (Corruption Perception Index, CPI), що розробляється неурядовою організацією Transparency International з 1995 р., наша країна в 2018 р. за цим показником посіла 120 місце серед

180 країн світу, отримавши 32 бали із 100 можливих, що є найгіршим результатом серед країн Європи. Динаміка зміни індексу сприйняття

корупції в Україні за період 2003-2018 рр. наведена на рис. 1.

Рис 1. Динаміка індексу сприйняття корупції в Україні за період 2003 – 2018 рр.

Розроблено авторами на основі [12]

Треба взяти до уваги, що за останні роки в Україні здійснено важливі кроки в напрямі подолання інституційної пастки корупції. Серед причин, які дозволили нашій державі вперше в історії подолати 30-бальну позначку індексу сприйняття корупції, експерти відзначають активізацію роботи антикорупційних органів і направлення до суду перших справ щодо корупції у вищих органах державної влади [12]. Відзначаючи позитивну тенденцію показника сприйняття корупції в Україні (зростання індексу сприйняття корупції свідчить про зменшення корупційної складової в економіці), зауважимо, що збільшення значення цього показника на один-два пункти за рік недостатнє для країни, яка визначила боротьбу з корупцією пріоритетним напрямом державної політики інституційних змін.

За результатами проведеного теоретичного аналізу авторами висунено гіпотезу щодо низької якості соціального капіталу, незахищеності прав власності, непрозорості бюджетів різних рівнів, неефективності судової системи в Україні як основних чинників високого рівня корупції в національній економіці. Для підтвердження цієї

$$CPI = -18,8 + 4,54 * CaB + 8,01 * SC + 5,15 * PR - 0,281 * CPI_{-1},$$

де *CPI* (Corruption Perception Index) – індекс сприйняття корупції (показник, що характеризує загальний рівень корупції в країні);

CaB (Checks and Balances) – індекс підзвітності і можливостей обліку (показник, що враховує прозорість бюджетів різних рівнів, незалежність судів, свободу засобів масової інформації);

SC (Social Capital) – індекс соціального капіталу (показник, що враховує соціальну згуртованість, особливості громадської, сімейної

гіпотези проведено теоретичне й економетричне дослідження основних чинників корупції як інституційної пастки ринкового реформування економіки України. У регресійну модель було внесено такі складові: індекс сприйняття корупції, що укладається на основі опитування груп фінансових і правових експертів, у т.ч. фахівців Азійського та Африканського банків розвитку, Світового банку та міжнародної організації Freedom House [12], та індекси підзвітності й можливостей обліку, соціального капіталу, прав власності, які є окремими елементами показника якості інституційного середовища в межах індексу глобальної конкурентоспроможності, що обчислюється фахівцями Всесвітнього економічного форуму [13]. Зауважимо, що для аналізу були використані лише окремі складові показника якості інституцій, оскільки не всі його елементи були значимими для створеної моделі (наприклад, індекс ефективності діяльності державного сектору або індекс охорони правопорядку). У результаті проведеного дослідження отримано таку економетричну модель:

та політичної взаємодії і загальний рівень довіри до інституцій);

PR (Property Rights) – індекс прав власності (показник, що враховує загальні тенденції щодо захисту індивідуальної власності, куди включається також інтелектуальна власність і власність на землю);

CPI₋₁ (Corruption Perception Index-1) – лагове значення індексу сприйняття корупції – значення індексу сприйняття корупції за попередній рік.

Статистична база для побудови моделі наведена в таблиці 1.

Таблиця 1

Статистична вибірка для економетричної моделі

Роки	<i>CPI</i>	<i>CaB</i>	<i>SC</i>	<i>PR</i>
2007	28	3,5	2,4	2,9
2008	25	3,6	2,5	3
2009	22	3,5	2,3	2,7
2010	24	3,8	2,3	2,6
2011	23	3,8	2,3	2,6
2012	26	3,9	2,4	2,7
2013	25	3,8	2,6	2,5
2014	26	3,6	2,6	2,7
2015	27	3,6	2,8	3
2016	29	3,7	2,7	3,1
2017	30	3,9	2,7	3,3
2018	32	4,2	2,9	3,4

Джерело: розроблено авторами на основі [12, 13]

Показники розробленої авторами економетричної моделі наведені в таблиці 2.

Таблиця 2

Модель: МНК, на базі спостережень 2008-2018
НАС-стандартні похибки, ширина вікна 1 (Ядро Бартлетта (Bartlett))
Залежна змінна: CPI

	Коефіцієнт	Ст. Похибка	t-статистика	p-значення	
Const	-18,7860	2,91534	-6,444	0,0007	***
CaB	4,54033	0,865733	5,244	0,0019	***
SC	8,00784	1,42940	5,602	0,0014	***
PR	5,14766	0,894418	5,755	0,0012	***
CPI_1	-0,280738	0,112582	-2,494	0,0469	**

Середнє зал. змін.	26,27273	Ст. Відх. зал. змін.	3,036146
Сума кв. залишків	4,181644	С.П. регресії	0,834830
R-квадрат	0,954637	Скориг. R-квадрат	0,924395
F(4, 6)	93,72298	P-значення (F)	0,000015
Лог. Правдоподібн.	-10,28877	Крит. Акайке	30,57755
Крит. Шварца	32,56703	Крит. Хеннана-Куїнна	29,32346
параметр rho	-0,417788	h-стат. Дурбіна	-1,493678

Отже, отримана модель адекватна (Р-значення (F) < 0,05), всі змінні є значимими (Р-значення < 0,05). Коефіцієнт детермінації дорівнює 0,954637, що свідчить про доволі високий рівень лінійного зв'язку між індексом сприйняття корупції та індексами підзвітності і можливостей обліку, соціального капіталу та прав власності. Функціональна форма для моделі підібрана правильно, залишки нормально розподілені між собою, модель стійка, оскільки пройшла всі необхідні тести. У процесі аналізу виявлена автокореляція збурень, тому для її усунення було застосовано метод НАС-стандартних похибок, в результаті чого можна

констатувати, що гетероскедастичність і автокореляція збурень повністю відсутні в даній економетричній моделі.

Як бачимо, за методом нормалізованих змінних найбільший вплив на залежну змінну – індексу сприйняття корупції в Україні (CPI) чинить фактор SC – індекс соціального капіталу (8,00784), а найменший – CPI_1 або лагове значення індексу сприйняття корупції (-0,280738).

Зауважимо, що розроблена модель має певні обмеження, а саме: для аналізу був відібраний конкретний перелік інституційних змінних, що впливають на корупцією, яка піддається впливу й

інших чинників, від яких автори абстрагувалися. Крім того, статистичні дані були використані лише за останні десять років, що дало змогу виявити тенденції зміни аналізованих показників за відповідний період. При цьому лагове значення індексу сприйняття корупції підтвердило суб'єктивний характер цього показника, що формується на основі експертних оцінок.

Отже, проведений економетричний аналіз підтвердив гіпотезу щодо пріоритетної ролі нагромадження соціального капіталу та забезпечення чіткої специфікації прав власності як ключових заходів на шляху подолання корупції як інституційної пастки ринкового реформування національної економіки.

Висновки. Інституційні пастки, що постають як стійкі, самопідтримувані, неефективні інституції, чинять деструктивний вплив на взаємодію суб'єктів господарювання в межах економічної системи та поза нею та є одним із проявів інституційних дисфункцій ринкового реформування постсоціалістичних країн. Руйнівний вплив інституційних пасток на національну економіку виявляється у збільшенні трансакційних витрат, погіршенні інвестиційного клімату, зростанні тіньового сектору економіки, зниженні рівня конкурентоспроможності суб'єктів господарювання та падінні добробуту населення. За цих обставин забезпечення виходу транзитивних економік з інституційних пасток є важливим напрямом удосконалення державного регулювання ринкових інституційних змін.

За результатами проведеного теоретичного та економетричного дослідження основних чинників корупції як інституційної пастки ринкового реформування економіки України було доведено, що пріоритетними напрямками виходу з зазначеної пастки є рішучі заходи держави, спрямовані на нагромадження та розширене

відтворення соціального капіталу. Ідеться про формування та розвиток відносин довіри, зміцнення громадянського суспільства, забезпечення прозорості в діяльності органів державної влади та управління, місцевих громад та органів місцевого самоврядування, підвищення соціальної відповідальності бізнесу, заохочення участі громадян у діяльності неурядових організацій, інтенсифікацію міжрегіональних культурних та освітніх обмінів, нарощування інвестицій в галузь освіти і науки тощо.

Одним із пріоритетних напрямів подолання корупції в Україні є також реалізація дієвих заходів у сфері специфікації та захисту прав власності. Важливим кроком на цьому шляху став Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо захисту права власності», ухвалений в 2019 р.[14]. Цим законом передбачено припинення діяльності акредитованих суб'єктів, запровадження обов'язковості нотаріального посвідчення договорів про відчуження корпоративних прав, застосування принципу одночасності вчинення нотаріальної дії та державної реєстрації прав, підвищення відповідальності за порушення відповідних реєстраційних процедур тощо. Забезпечення неухильного дотримання зазначеного закону сприятиме зменшенню кількості рейдерських захоплень нерухомого майна та корпоративних прав, а також зменшенню витрат суспільства, пов'язаних із захистом власності від протиправних посягань. Подальші заходи в цій сфері повинні спрямовуватися на забезпечення незалежності судів, підвищення їх підзвітності суспільству, удосконалення законодавства у сфері специфікації та захисту прав інтелектуальної власності тощо.

Список літератури

1. Норт Д. Інституції, інституційна зміна та функціонування економіки. К.: Основи, 2000. 198 с.
2. Eggertson T. Imperfect institutions: possibilities and limits of reform. Michigan (U.S.): The University of Michigan Press, 2005. 274 p.
3. Полтерович В.М. Институциональные ловушки и экономические реформы // *Экономика и математические методы*. 1999. Т. 35. Вып. 2. С. 1–37.
4. Гайдай Т.В. Парадигма інституціоналізму: методологічний контекст: монографія. К.: Видавничо-поліграфічний центр „Київський університет”, 2008. 296 с.
5. Прутська О.О. Інституціоналізм і проблеми економічної поведінки в перехідній економіці. К.: Логос, 2003. 256 с.
6. Кіндзерський Ю.В. Інституційна пастка олігархізму і проблеми її подолання // *Економіка України*. 2016. № 12. С. 22–46.
7. Нікіфоров П.О. Інституційна пастка України: національна економіка в олігархічній державі // Транскордонне співробітництво: ключові ідеї та перспективи: матеріали XXIII міжнар. наук.-практ. конф. / ЧНУ. Чернівці, 2016. С.49-50.
8. Інтеграція України в глобальний соціально-економічний простір: монографія. НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогноз. НАН України; Інститут демографії та соціальних досліджень ім. Птухи; МОН України; ДННУ «Академія фінансового управління»; КНЕУ ім. В. Гетьмана; ОНУ. Київ, 2019. 287 с.
9. Börzel T.A. Dysfunctional Institutions, Social Trust, and Governance in Areas of Limited Statehood. *SFB-Governance Working Paper Series*. Berlin: Collaborative Research Center (SFB) 700. 2015. 27 p.
10. Гражевська Н.І. Компаративний підхід до аналізу глобальної конкурентоспроможності національних економік // *Теоретичні та прикладні*

питання економіки : зб. наук. праць. К. : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2014. Вип. 28. С. 15–20.

11. Вашків О.П. Шляхи та перешкоди виходу з інституційних пасток. *Регіональна економіка та проблеми муніципального розвитку* : зб. мат. міжнар. наук.-практ. конф. у 2-х ч. Ч. 2. К. : Київський економічний науковий центр, 2014. С. 122–124.

12. Corruption Perceptions Index. Transparency International. URL: <http://www.transparency.org/>

13. Global competitiveness index. World Economic Forum. URL: <https://www.weforum.org/reports>.

14. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо захисту права власності» від 03.10.2019 № 159-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/159-20>.

References

1. Nort, D. (2000), *Instytutsi, instytutsiina zmina ta funktsionuvannia ekonomiky* [Institutions, institutional change and economic performance], Osnovy, Kyiv.

2. Eggertson, T. (2005), *Imperfect institutions: possibilities and limits of reform*, The University of Michigan Press, Michigan.

3. Polterovich, V.M. (1999), “Institutional traps and institutional reforms”, *Ekonomika i matematicheskiye metody*, vol. 35, no. 2 pp. 1–37.

4. Haidai, T.V. (2008), *Paradyhma instytutsionalizmu: metodolohichni kontekst* [The paradigm of institutionalism: a methodological context] : monograph, Vydavnycho-polihrafichnyi tsentr “Kyivskiy universytet”, Kiev.

5. Prutska, O.O. (2003), *Instytutsionalizm i problemy ekonomichnoi povedinky v perekhidnii ekonomitsi* [Institutionalism and problems of economic behavior in transition economy], Lohos, Kiev.

6. Kindzerskyi, Yu.V. (2016), “The institutional trap of oligarchism and the problems of overcoming it”, *Ekonomika Ukrainy*, no. 12, pp. 22–46.

7. Nikiforov, P.O. (2016), “Instytutsiina pastka Ukrainy: natsionalna ekonomika v oliharkhichnii derzhavi”, *Transkordonne spivrobitnytstvo: kliuchovi idei ta perspektyvy*, materialy KhKhIII mizhnar. nauk.-prakt. konf.. held 2016 at ChNU. Shchernihivsi, pp. 49–50.

8. «Integration of Ukraine into the global socio-economic space: monograph» (2019), NAN Ukrayiny, DU

«In-t ekon. ta prohnoz. NAN Ukrayiny; Instytut demohrafiyi ta sotsialnykh doslidzhen im. Ptukhy; MON Ukrayiny; DNUU «Akademiya finansovoho upravlinnya»; KNEU im. V. Hetmana; ONEU, Kyiv.

9. Börzel, T.A. (2015), “Dysfunctional Institutions, Social Trust, and Governance in Areas of Limited Statehood”, *SFB-Governance Working Paper Series*, Berlin: Collaborative Research Center (SFB) 700, 27 p.

10. Hrazhevska, N.I. (2014), “Comparative approach to the analysis of global competitiveness of national economics”, *Teoretychni ta prykladni pytannia ekonomiky : zb. nauk. prats*, , no. 28, pp. 15–20.

11. Vashkiv, O.P. (2014), “Ways and obstacles to getting out of institutional traps”, *zb. mat. mizhnar. nauk.-prakt. konf. u 2-kh ch. Ch. 2*. [collection of materials of the international scientific-practical conference at 2 pm Part 2], *rehionalna ekonomika ta problemy munitsypalnoho rozvytku* [regional economy and problems of municipal development], Kiev. pp. 122–124.

12. Corruption Perceptions Index. Transparency International, available at: <http://www.transparency.org/>.

13. Global competitiveness index. World Economic Forum, available at: <https://www.weforum.org/reports/>

14. Law of Ukraine «On amendments to some legislative acts of Ukraine on protection of property rights» from 03.10.2019 № 159-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18>.

Аннотация

Надежда Гражевская, Андрей Заваженко

ИНСТИТУЦИОНАЛЬНЫЕ ЛОВУШКИ РЫНОЧНЫХ РЕФОРМ ЭКОНОМИКИ УКРАИНЫ

Раскрыта сущность и специфика институциональных ловушек, освещены основные предпосылки их возникновения и закрепления в процессе постсоциалистической трансформации Украины. По результатам теоретического и эконометрического анализа ключевых факторов коррупции как институциональной ловушки рыночного реформирования национальной экономики сформулированы практические рекомендации, касающиеся приоритетных направлений выхода из указанной ловушки путем реализации действенной государственной политики, направленной на накопление и расширенное воспроизводство социального капитала, четкую спецификацию и защиту прав собственности.

Ключевые слова: институциональные изменения, институциональные деформации, институциональные ловушки, институциональная среда, коррупция, социальный капитал, права собственности, реформирование экономики.

INSTITUTIONAL TRAPS OF UKRAINE'S ECONOMY MARKET-ORIENTED REFORMING

Institutional traps that emerge as sustainable, self-supporting, ineffective institutions that have a destructive effect on the relations among economic entities within and outside the economic system are one of the manifestations of the institutional dysfunctions of market reform in post-socialist countries. Therefore, securing the exit of transformational economies from institutional traps is an important precondition for improving state regulation of market-oriented institutional transformations.

The article describes the nature and peculiarities of institutional traps, outlines the basic prerequisites for their emergence and consolidation in the process of post-soviet development of Ukraine. The destructive impact of institutional traps on the national economy, which refers to increase in transactional costs, the deterioration of the investment climate, the growth of the shadow sector of the economy, the decrease in the level of competitiveness of economic entities and the reduce of public welfare have been proved. Several agendas for institutional reform of national economy that designed to release country from institutional trap are characterized including evolutionary scenario, which is based on gradual institutional development, and revolutionary scenario that refers to active institutional reform.

The authors hypothesized about negative impact of low quality of social capital, insecurity of property rights, lack of transparency in public finance, the inefficiency of the judicial system on Ukrainian economy is elaborated. In order to confirm this hypothesis, a theoretical and econometric study of the main factors of corruption as an institutional trap of the market-oriented reform of Ukrainian economy were conducted. Policy implications related to exit from the specified institutional trap are formulated including implementation of effective state policy aimed at accumulation and extended reproduction of social capital, clear specification and protection of property rights etc.

Keywords: institutional changes, institutional deformities, institutional traps, institutional environment, corruption, social capital, property rights, economic reform.